

Dubravka Ivšić Majić
Barbara Štebih Golub
Institut za hrvatski jezik
Ulica Republike Austrije 16, HR-10000 Zagreb
divsic@ihjj.hr, bstebih@ihjj.hr

KNJIŽEVNOKAJKAVSKI PRIJEVOD PSALAMA IZ ARHIVA HAZU¹

Rad se bavi književnokajkavskim prijevodom psalama koji se pod sig-naturom IV b 15/b čuva u Arhivu HAZU i koji se do sada u literaturi (Šojat 1962:108, Percan 1984:103) atribuirao Ignacu Kristijanoviću.

Analizirajući jezična i traduktološka obilježja prijevoda i uspoređuju-ći ih s Kristijanovićevim prijevodom psalama koji se čuva u NSK, auto-ricе iznose tezu da je prijevod načinio (za sada) nepoznati prevoditelj.

1. Uvod

U bogatoj hrvatskoj povijesti biblijskoga prevođenja poznata su dva pokušaja prevođenja *Svetoga pisma* na kajkavski književni jezik. Prvi je ve-zan uz Maksimilijana Vrhovca, a drugi uz Ignaca Kristijanovića. Zagre-bački biskup Maksimilijan Vrhovac (1752. – 1827.)² oko toga je zadatka okupio šestoricu svećenika iz svoje biskupije: Tomaša Mikloušića (1767. – 1827.), Antuna Vranića (1764. – 1820.), Ivana Nepomuka Labaša (1785. – 1849.), Stjepana Koroliju (1760. – 1826.), Ivana Birlinga (1775. – 1852.) i Ivana Ruperta Gusića (1761. – 1821.). Prema dosadašnjim saznanjima Vranić je preveo *Psalme* (1816.) i Jeremijine tužaljke (1820.), Labaš *Knji-gu o Jobu* (?), Gusić *Novi zavjet* (1820. – 1821.), a Birling Pavlovu *Poslanicu*

¹ Rad je nastao kao rezultat rada na projektu *Rekonstrukcija Kristijanovićeve Bibli-je* (KRISBI) koji financira Zaklada Adris.

² O toj Vrhovčevoj inicijativi v. Percan 1984, Jembrih 2012a., 2012b., 2018, Berko-vić 2018.

Filipljanima (?).³ Svi su ti prijevodi ostali u rukopisima, a tek u novije vrijeme u transkripciji su objavljeni Gusićev prijevod *Novoga zavjeta*⁴ i Vranićev psalama.⁵

Nakon što Vrhovčev projekt nije rezultirao cjelovitim kajkavskim prijevodom Biblije, prevođenja *Biblije* prihvatio se Ignac Kristijanović (1796. – 1884.), svećenik, vjerski pisac, pučki prosvjetitelj, slovničar i borac za kajkavski književni jezik i grafiju.⁶ U svojem programskom članku *Nekaj o horvatskem jeziku*, objavljenom u *Danici zagrebečkoj* za 1848., Kristijanović spominje da je preveo cijeli *Novi zavjet* i velik dio *Staroga zavjeta*,⁷ ali prijevod u cjelini nije mogao tiskati zbog pomanjkanja materijalnih sredstava.⁸ Stoga je prijevode pojedinih biblijskih knjiga objavljivao u kalendaru *Danica zagrebečka*⁹ ili bi ih otisnuo kao privitak svojim drugim tekstovima.¹⁰ Ipak, veći je dio njegova prijevoda ostao u rukopisu i čuva se po hrvatskim knjižnicama i arhivima.¹¹

U rukopisu je tako ostao i Kristijanovićev prijevod psalama koji se čuva u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu pod signaturom R3618, a

³ Prema Jagić (1913:512).

⁴ *Sveto pismo Novoga zakona* 2018. Objavilo je Hrvatsko književno društvo Sv. Jeronima. Tekst su za tisak pripremili Alojz Jembrih i Zvornimir Kurečić koji su ga popratili i predgovorom.

⁵ Vranićev prijevod psalama u transkripciji Borisa Becka 2017. objavili su Biblijski institut Zagreb i Hrvatsko biblijsko društvo.

⁶ Detaljnije o Kristijanovićevu životu i djelovanju v. Šojat 1962.

⁷ I. Percan ističe: »Kristijanovićev je prevodilački biblijski opus pozamašan. On je jedini, barem djelomično, ostvario zamisao biskupa Vrhovca da se prevede i izda čitava Biblija. Preveo je i objavio velik broj biblijskih knjiga.« (1984:96)

⁸ »Kaj se pako dotikava siromaštva rečih horvatskoga jezika, morebiti ni tak čisto siromažek i neprikladen da se vu njem vre sada za podvučenje i horvatskoga puka ne bi mogle ispisavati potrebne knjige kak to svedoče po meni vre do sad vu horvatskem jeziku ispisane i izopčene knjige, kak takaj celo *Novoga zakona*, velika pako stran *Staroga zakona Sveto pismo* vu naš materinski jezik prenešeno i koje ja do sada, zvun nekojeh samo knjig, jedino zbog pomenjkanja stroškov van dati nesem bil moguć.« (*Danica zagrebečka* 1848:117) (Sve primjere donosimo u vlastitoj transkripciji.) O tome v. i Šojat (1962:81).

⁹ Primjerice, u *Danici* za 1845. objavljuje *Knjigu o Tobijašu* (Tobiji), a *Knjiga o Judi* izlazi u sljedećem godištu istoga kalendara.

¹⁰ Primjerice *Knjiga o Tobijašu* pretisnuta je novom grafijom u *Žitku sveteh mučenikov* (1877:222–245) uz minimalne jezične izmjene.

¹¹ Prema dosadašnjim spoznajama rukopisi Kristijanovićevega prijevoda čuvaju se u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu i u Arhivu HAZU. Međutim, kako iz samoga teksta prijevoda (točnije iz uputnica uz prijevod), proizlazi da je Kristijanović preveo više biblijskih knjiga no što nam je u ovome trenutku poznato, nije isključeno da se ti prijevodi čuvaju i u drugim ustanovama.

u literaturi¹² mu se atribuirala i prijevod psalama koji se pod signaturom IV b 15/b čuva u Arhivu HAZU.

U vezi s rukopisom iz Arhiva HAZU Šojat (1962:108) iznosi sumnju da je riječ o autografu, a Percan primjećuje da je rukopis »nešto drukčiji, ali najvjerojatnije ipak Kristijanovićev« (1984:103). Usprkos tome atribuciju Kristijanoviću do sada se nije preispitalo.

Na temelju dosada iznesenoga moglo bi se, dakle, zaključiti da su u prvoj polovici 19. st. nastala dva književnokajkavska prijevoda psalama: Vranićev 1816. i Kristijanovićev 1831.¹³

Međutim, naša istraživanja provedena u okviru projekta *Rekonstrukcija Kristijanovićeve Biblije* ukazuju na to da necjeloviti prijevod psalama iz Arhiva HAZU nije načinio Kristijanović, pa je riječ o trima književnokajkavskim prijevodima psalama: dvama cjelovitim prijevodima, Vranićevu i Kristijanovićevu, i necjelovitom prijevodu nepoznatoga prevoditelja od kojega nam je poznato osam psalama.

2. Rukopis iz Arhiva HAZU

Građa iz Arhiva HAZU koja se čuva pod signaturom IV b 15 obaseže dva rukopisa: rukopis koji je na košuljici označen kao »Ignaca Kristijanovića prijevod Djela apostolskih i poslanica sv. Pavla Rim. i Kor.« (sign. IVb 15/a)¹⁴ i necjeloviti prijevod psalama (sign. IVb 15/b).

Prvi se rukopis sastoji od necjelovitoga prijevoda *Djela apostolskih* (počinje s 3, 3), cijele *Poslanice Rimljanima* (*List svetoga Pavla apoštola na Rimljane*), cijele *Prve poslanice Korinćanima* (*List svetoga Pavla apoštola na Korintijance*) i necjelovite *Druge poslanice Korinćanima* (*List svetoga Pavla apoštola na Korintijance drugi*, do 8, 19). Riječ je o nevezanom i defektnom rukopisu dimenzija 23 × 19 cm, čija paginacija započinje četverolistom označenim brojem 53, a završava četverolistom obrojčanim s 82. Rukopis je paginiran i u Arhivu (brojevi 1 – 120, svaka brojka označuje jedan list).

Djelomični prijevod psalama nevezani je rukopis dimenzija 26 × 20, bez originalne paginacije. Paginiran je u Arhivu (1–5 + /7/, svaka brojka označuje jedan list). Prijevod obaseže osam psalama, od 64. do 71., prema grčkoj numeraciji.

¹² Šojat (1962:108), Percan (1984:103).

¹³ Na naslovnoj ceduljici Kristijanović navodi da je psalme počeo prevoditi u studenome 1831., a prijevod zgotovio već u prosincu iste godine!

¹⁴ Šojat (1962:108) ga naziva *Djela apostolska i listi sv. Pavla*.

3. Jezična obilježja prijevoda psalama iz Arhiva HAZU

Prijevod iz Arhiva HAZU oblikovan je u dva stupca: u lijevom stupcu (stupac *a*) donosi se psalam na crkvenoslavenskome, a u desnome stupcu (stupac *b*) njegov prijevod na kajkavski književni jezik. Oba prijevoda su prozna.

Psalmi u stupcu *a*, po svemu sudeći, prikupljeni su iz istočnoslavizirana brevijara (Levakovićeve)¹⁵ redosljedom nizanja psalama u *Bibliji*.¹⁶ Tekst je pretežno transkribiran, pri čemu se rabilo književnokajkavska grafijska rješenja: *cz* – /c/ (*czarkvi*, *koncz*, *iojanecz*), *ch* – /č, ć/ (*daleche*, *szmuchajai*, *szuchim*), *sz*, *sz* – /s/ (*pjašzem*, *szlovašza*, *szudishi*), *sh* – /š/ (*blagoszlovishi*, *psheniczu*, *szudishi*), *z* – /z/ (*izabral*, *jaziczi*, *zemlyu*), *s* – /ž/ (*blasen*, *Bose*, *polosi*), veznik *i* bilježi se znakom *y* (*y tebjia*), *ly* – /l/ (*lyudem*, *zemlyu*).

Grafem *ê* pisar redovito bilježi u čitanju /ja/, umeće grafem *j* tamo gdje se izgovara /j/ (*jesi*, *podobajet*), koje se u kanonskoj glagoljičnoj grafiji uobičajeno ne bilježi, iako se izgovara. Isto vrijedi i za palatale (*zemli* – *zemlji*). S druge strane, u znatnome broju primjera zadržava *z*ijev (*upovanie*, *smučajai*, *tvoih*) kao i grafem *e* na početku riječi (*ego*). Poluglas je izostavljen, ponekad se, vjerojatno omaškom, štapićasti poluglas (koji je identičan velikom latiničnome slovu *i*) pogrešno čita kao *i* (*volni*, *sinovi*). U primjeru *pjasen* umetnuto je *e* kao pretpostavljeni refleks od poluglasa, kako bi se otvorila suglasnička skupina. Nalazimo i primjer gdje se prijedlog *v* iz glagoljičnoga teksta razrješava kao *u* (*u mori*), iako su češći primjeri u kojima je zadržano *v* (*v sionja*). Kratice su razriješene, slogotvorno *r* s kraticom pisar grafijski razrješava kao *er*: *cerkvi*. Pokraćeni refleks prednjega nazala čita po istočnoslavenskom obrascu (*svjata*), dok jedan pokraćeni jat razrješava ekavski (*človečskih*). U jednom primjeru stari kratki oblik akuzativa množine drugoga lica lične zamjenice (*ni*) pisar "prevodi" u *nas*.

U nastavku donosimo tablični prikaz psalma 64 i 65 iz Levakovićeve *Časoslova* (1648.) i istoga psalma u stupcu *a* rukopisa iz Arhiva HAZU.

¹⁵ Na pomoći pri identifikaciji izvora i jezičnoj analizi zahvaljujemo prof. dr. Gordani Čupković.

¹⁶ Naime, u brevijaru su psalmi vezani uz čitanja u pojedine nadnevke pa je redosljed ispremešan. Ujedno se ne donose samo psalmi nego i drugi tekstovi.

Časoslov 1648., NSK RIIA-8-2 a ¹⁷	Arhiv HAZU IVb15/b stupac a
<p>pd (=95) [115] b ³² P̄salom .mg. (=64) ³³ Tebê podobaet p̄s̄n̄b̄ ³⁴ B(o)že v̄b̄ Sionê: * i tebe vozdašt̄ sê obêt̄b̄ </p> <p>[ ]</p> <p>pe (=96) [116] a ¹Slovesa bezzakonnik̄b̄ ² premogōša nas̄b̄ * i neč̄e ³stiê naša ti očistiši. </p> <p>⁴ B(la)ž(e)n̄b̄, egože izbral̄b̄ ⁵ esi, i priêl̄b̄: *vselit̄b̄ sê ⁶ v̄b̄ dveri svoê. </p> <p>⁷Ispolnim sê v̄b̄ bla ⁸gih̄b̄ domu tvoego: * s(ve)ta ⁹ cr̄(̄b̄)kvi tvoê, divna v̄b̄ ¹⁰ pravdu. </p> <p>¹¹ Usliši ni B(o)že spasi ¹²telju naš̄b̄, *upovanie ¹³ vsêmb̄ koncem̄b̄ zemli, i ¹⁴ sućim̄b̄ v̄b̄ mori daleče. </p>	<p>1 Psalm LXIV 1. Tebja podobajet pjasen Bože v sionja: i tebja vzdast sja objat vo Jerusolimja.</p> <p>2. Usliši molitvu moju: K tebja vsjaka plot priidet.</p> <p>3. Slovesa bezakonnik premogōša nas: i nečestija naša ti očistiši.</p> <p>4. Blažen egože izbral jesi, i prijal: vselit sja v dvori svoja.</p> <p>5. Ispolnim sja v blagih domu tvoego: svjata cerkvi tvoja, divna v pravdu.</p> <p>6. Usliši nas Bože spasitelju naš, upovanie vsjam koncim,¹⁸ zemlji, i sućim u mori daleče.</p>

¹⁷ Napomene uz transliteraciju:

Znak *ê* upotrebljava se za *ê* koje u Levakovićevu tekstu ima nadrednu točku. Tim dijakritičkim znakom Levaković razlikuje grafem *ê* (s točkom) u čitanju /je/ i grafem *ê* (bez točke) u čitanju /ja/. U glagoljskom izvorniku koriste se i drugi dijakritički znakovi koji u transliteraciji nisu posebno označeni jer nisu relevantni za razlikovanje fonema: *ń*, *ó*, *ì*, *ĩ* te *ĩ* kojim se povremeno označava /j/. Interpunkcija, veliko i malo slovo ostavljeni su kao u izvorniku. Broj u uglatim zagradama jest broj stranice u elektroničkom izdanju. Prazne uglate zagrade jesu na mjestu mehaničkoga oštećenja stranice.

¹⁸ Slovo e ispravljeno u i.

<p>¹⁵ Gotovaê gori krêpo¹⁶stiju svoeju, prepoêsanъ ¹⁷ siloju: * smuçaèi glu ¹⁸ bini morskiê, šumu volnъ ¹⁹ ego. </p> <p>²⁰ Smutêтъ sê êzici, i ²¹ uboêтъ sê živuçi vъ kon ²² cihъ ot znamenii tvoihъ: ²³ ishodi utru i večeru u ²⁴ kراسيši. </p> <p>²⁵ Posêtilъ esi zemlju, i ²⁶ upoi eê: * umnožilъ esi ²⁷ obogatiti eê. </p> <p>²⁸ Rêka b(o)žîe napolni sê ²⁹ vodъ, ugotovalъ esi pi ³⁰ çu imъ: * êko tako estъ ³¹ ugotovanie eê. </p> <p>³² Brazdi eê upoi, umno ³³ ži žita eê: * vъ kaplêhъ ³⁴ eê vozveselitъ sê vozъ ³⁵ siêjuçi. </p> <p>³⁶ B(lagos)l(o)viši vênesъ lêtu ³⁷ blagosti tvoeê: * i ³⁸ polê tvooê nasitêтъ sê ³⁹ tuka</p> <p>⁴⁰ Ra[ ] krasnaê ^{b 1} pustini: * i radostiju ² holmi prepoêšutъ sê. </p> <p>³ Odêêša sê ovni ovçii, ⁴ i udoliê umnožatъ pše ⁵ nicu: * vozzovutъ, ibo ⁶ vospojutъ.</p> <p>pb. (=92) [112]</p> <p>a ⁵ Psalomъ .md. (=65) </p>	<p>7. Gotovaja gori krjapostiju svoeju, prepojasan siloju: smučajai glubini morskija, šumu volni ego.</p> <p>8. Smutjat sja jazici, i ubojat sja živuçi v koncih ot znamenii tvoih: ishodi utro i večeru ukrasiši</p> <p>9. Posjatil jesi zemlju, i upoi eja: umnožil jesi obogatiti eja.</p> <p>10. Rjaka Božija napolni sja vod, ugotoval jesi piçu im: jako tako jest ugotovanie eja.</p> <p>11. Brazdi eja upoi, umnoži žita eja: v kapljah eja vozveselit sja vozsičajuçi.</p> <p>12. Blagosloviši vjanec ljatu blagosti tvoeja: i polja tvoja nasitjat sja tuka.</p> <p>13. Razbotjajut krasnaja pustini: i radostiju holmi prepojašut sja.</p> <p>14. Odjajaša sja ovni ovçii, i udolija umnožat pšenicu: vozzovut ibo vospojut.</p>
--	---

<p>⁶ Voskliknite B(og)u vsê ⁷ zemlê, poite že i ⁸meni ego: * * dadite sla ⁹vu hvalê ego. </p> <p>¹⁰ Recête B(o)gu kolъ stra ¹¹šna dêla tvoê G(ospod)i ! * va ¹² množestvê sili tvoeê ¹³ solžutъ tebê vrazi ¹⁴ tvoi. </p> <p>¹⁵ Vsê zemlê da poklo ¹⁶nitъ ti sê, i poetъ te ¹⁷bê: * da poetъ že imeni tvoemu. </p> <p>¹⁸ Pridête, i vidite dê ¹⁹la b(o)žiê: * kolъ stra ²⁰šenъ vъ sovêtehъ pače ²¹ s(i)novъ čl(ovê)čjskihъ. </p>	<p>Psalm LXV.</p> <p>1. Voskliknite Bogu vsja zemlja, poite že imeni ego: dadite slavu hvalja ego.</p> <p>2. Recjate Bogu, kol strašna djala tvoja Gospodi! va množestva sili tvoeja solžut tebja vrazi tvoi.</p> <p>3. vsja zemlja da poklonit ti sja, i poet tebja: da poet že imeni tvoemu.</p> <p>4. Pridjate, i vidite djala Božija: kol strašen v sovjateh pače sinovi človečskih.</p>
---	--

Stupac *b* pisan je književnokajkavskom grafijom tipičnom za kraj 18. st.

U tekstu ne nalazimo uzualna udvajanja poput *adda*, *Gozponne*, *uffati* prisutna još tijekom 18. st., a uporaba *th* vezana je isključivo uz strane riječi i imena (*Ethiopia*, *Ethiopiაცი*, *Tharzushki*).

U označivanju /s/ još se uvijek rabi znak *f* (*pešzma pošzluhni*, *šzionu*). Naime, dok se tijekom ranijih stoljeća rabilo grafijske kombinacije /z i sz, u 19. st. znak *f* postupno se prestaje koristiti.¹⁹ Istim se znakom, uz *s*, bilježi i /ž/ (*blasen*, *Bose*; *hiše*, *povnofil*). Takav uzus paralelnoga bilježenja /ž/ dvama znakovima unutar istoga teksta prisutan je u književnokajkavskim tekstovima od Pergošića do 19. st.

Znakom *z* označuje se /z/ (*vu Jeruzalemu*, *zagovor*, *zvelichitel*), a u skupovima *sk*, *sp*, *st* njime se bilježi /s/ (*zkonchal*, *gozpoduje*, *doztojalsze*).²⁰

Spirant /š/ piše se isključivo kao *sh* (*budesh*, *mutish*, *shum*), što je grafijska tendencija koja se javlja krajem 18. st.²¹

¹⁹ Takav je način pisanja propisan i priručnikom *Naputchenye za horvatzki pravchteti y pizati* (*Napučenje za horvatski prav četeti i pisati*) iz 1808. jer se u tom izdanju znak *f* uopće ne rabi, što je novost u odnosu na prethodne pravopise iz 1779. i 1780. godine.

²⁰ Praksa je prisutna od Krajačevića nadalje.

²¹ Detaljnije v. Šojat (2009:99).

Nadalje, dok se u pravopisu *Kratki navuk za pravopisanje horvatsko za potrebnost na-*

Bilježenje /c/ kao *cz* (*czirkva*, *czuczkov*, *Potochecze*) i srednjega kajkavskoga /č/ kao *ch* (*chlovek*, *chudnovita*, *zvelichitel*) također su uobičajena rješenja u kajkavskome književnom jeziku 18. st.

U skladu s književnokajkavskom tradicijom slogotvorno *r* [r] bilježi se skupinom *er* (*milozerdnozt*, *odvergel*, *poverne*).

Sva dosada spomenuta grafijska rješenja dijelom su i Kristijanovićeve uzusa.

Interpunkcija odgovara književnokajkavskoj praksi 18. st. Spomenut ćemo samo označivanje vokativa uskličnikom (*Tebe Bose! doztoyalafze peszma na szionu*) i uporabu zareza u odvajanju i zavisno i nezavisno složenih rečenica (*Blasen! Kojega odebral, ter priel jeszi*).

Što se tiče sastavljenoga i rastavljenoga pisanja riječi, povratna zamjenica *se* (*doztoyalafze*, *szmilujesze*, *povernesze*) i niječnica *ne* (*neoztavi*, *nepishaju*, *nestentajfze*) pisane su sastavljeno s ortotoničkom riječi, dok se nenaglašeni prezent pomoćnoga glagola *biti* piše odvojeno od nje (*napunyen je*, *poztavil je*), kao što je uobičajeno u književnokajkavskim tekstovima 18. st.

U vezi s uporabom prijedloga valja se osvrnuti i na odnos *v/vu*. Naime, u prijevodu psalama iz Arhiva HAZU nalazimo 55 potvrda za *vu* i samo jednu za *v* (*vu dvoreh tvojech*, *vu Jeruzalemu*, *vu pravichnoztu*, ali *v-zanyku*).²² Uporaba *vu* umjesto *v* propisuje se i pravopisom *Naputchenye* (1808.),²³ a istraživanje Schubert i Štebih Golub (2019.) pokazalo je da je Mikloušić pripremajući svoje izdanje *Lizimakuša* de Šibenekov *v* pretežito mijenjao u *vu*, no u tome nije bio posve dosljedan. U Kristijanovićevim tekstovima također dominira *vu*, što ukazuje na to je riječ o tendenciji koja se javlja krajem 18. i početkom 19. st.

Nadalje, u psalmima iz Arhiva HAZU rabe se isključivo neskraćeni oblik prijedloga i predmetka *iz(-)* (*iz Bazana*, *iz nas*, *iz zdencev*; *izrineju*, *izvisiju*). Naime, kako su u kajkavskome književnom jeziku postojali homofoni prijedlozi *z* 's' i *z* < *iz*, neki su kajkavski autori radi izbjegavanja mogućih pogrešnih tumačenja preporučivali nekraćenje prijedloga *iz*.²⁴

---

rodnih škol (1779.) propisuje označivanje /š/ kao *ff* i *fs* u medijalnom i finalnom položaju (*viffje*, *kokofjs*) i kao *s'* ili *sh* u inicijalnom položaju (*s'aka*, *s'ezt*, *s'irok*; *shaka*, *shezt*) (detaljnije v. *Kratki navuk* 2003:28), pravopisom *Naputchenye* iz 1808. za sve se položaje propisuje isključivo uporaba *sh* (detaljnije v. *Naputchenye za horvatzki prav chteti y piszati* 2004:29).

²² U nastavku prikaz izvorne grafije nije relevantan, pa primjere donosimo u vlastitoj transkripciji.

²³ V. *Naputchenye za horvatzki prav chteti y piszati* 2004:29.

²⁴ Preporuku nalazimo već kod Jambrešića, a donosi ju i pravopis *Naputchenye za horvatzki prav chteti y piszati* (2004:29).

Takvo je nekraćenje obilježjem jezika autora s kraja 18. i početka 19. st. kao što su Krizmanić,²⁵ Mikloušić²⁶ i Kristijanović te nam pomaže pri okvirnom datiranju rukopisnoga prijevoda psalama.

Na fonološkoj razini prijevod psalama iz Arhiva HAZU također pokazuje književnokajkavska obilježja. Spomenut ćemo samo neka od njih. Refleks jata, poluglasa i prednjega nazala je *e* (*pesmu; den; mesecom*). Iznimka su stajajući ikavizmi (*cirkva, divojka, istiran*) i glagol *lagati*.

Refleks stražnjega nazala i slogotvornoga *l* je *u* (*ruke, z suncem; napuniti*). Pokriveno *r* javlja se samo leksički (*morje*).

U tekstu se paralelno javljaju oblici količinskih zamjenica s provedenom promjenom *o > u* (*kulika*) i bez nje (*kolika*). Paralelno se javljaju i oblici posvojne zamjenice iz čijega se predzadnjega sloga izgubilo *o* (*imenu njegovomu, hvali njegovi*) i oni u kojima se očuvalo (*reči njegove, neprijatelji njegovi, od lica njegovoga*), pri čemu potonji dominiraju. U Kristijanovićevim se tekstovima također javljaju obje skupine oblika, no dominiraju oni iz kojih se *o* izgubilo.

Protetsko *v* potvrđuje se u primjerima poput *vusnice, vutopil, vutrobe*.

U kajkavskome književnom jeziku moguće su dvije kontinuantе praslavenskoga *d'*, *j* (*meja, preja, žēja*) i srednje *đ* (*međa, pređa, žeđa*), no od 17. st. kontinuanta *đ* je mnogo češća, dok se *j* pojavljuje tek leksički.²⁷ U prijevodu psalama iz HAZU potvrđuje se samo kontinuanta *đ* (*žeđi*),²⁸ a praslavenske skupine *zd'*, *zg'* daju *žd* (*dežd*). Kontinuanta *st'*, *sk'* je *šč* (*iščeju, puščina, spravišće*).

Potvrđena je samo nepremetnuta i nejotirana suglasnička skupina *jd* u prefiksalsnim izvedenicama glagola *iti* (*dojde*).

Dok se *v* gubi iz skupine *vl* (*ladalo, lasih*), čuva se u skupinama *tvr*, *vz* (*potvordi, tvrdnost, zavzetje*). Čuva se i skupina *čr* (*začrleniju*).

Dosljedno se provodi razjednačivanje suglasnika u skupini *mn > vn* (*povnožil, vnožine*), kao i rotacizam (*ar, ter, vsigdar*).

²⁵ V. Schubert (2016:145–146).

²⁶ V. Schubert i Štebih Golub 2019.

²⁷ V. Šojat (2009:30–31).

Šojat (2009:31) razloge preferiranja *đ* vidi u činjenici da se ono javlja u stranim riječima (npr. *anđel*) i u skupini *žd* (< prasl. *zd'*, *zg'*, sekundarna skupina *zgj*) u domaćim riječima u svim kajkavskim govorima, pa i u onima u kojima se inače praslavensko *d'* reflektira kao *j*.

²⁸ Dominaciju kontinuantе *đ* potvrđuje i istraživanje Schubert – Štebih Golub (2019.) koje je pokazalo da Mikloušić de Šibenekovo *j* dosljedno mijenja u *đ* (*obhajajte > obhadajte, odhajaj > odhadaj, nahajam > nahadam*).

Nema promjena u sekundarnim skupinama (*vu grobju, z plodnostjum, zavzetje*), a ne provodi se ni sibilizacija (*bregi, grešniki, poglavniki*).

Na morfološkoj razini zamjetno je izjednačivanje oblika za nominativ i vokativ, osim za imenice *Bog* i *gospon* (*Bože, Bože zveličitel naš, Gospone*). Kajkavska je crta i uporaba prijedložnoga instrumentala sredstva (*Ar iskušal jesi nas, Bože, z ognjem nas skušal jesi, kak skušava se srebro.*).

U promjenama imenica muškoga i srednjega roda u određenim se padežima razlikuju²⁹ nastavci palatalnih i nepalatalnih osnova (*pred licem, z suncem, iz zdencev; pred mesecom, pred pogledom, šum valov*).

Za lokativ množine imenica muškoga roda potvrđeni su nastavci *-eh* i *-ih*, no potonji preteže (*vu dvoreh tvojeh; vu tolnačih, vu neprijateljih, na krajih*), što je tipično za kraj 18. i početak 19. st.³⁰

Dominantan nastavak za akuzativ množine imenica muškoga roda u kajkavskome književnom jeziku je *-e*. Naime, dok je u tekstovima iz 16. st. još produktivan nastavak *-i*, kasnije se pojavljuje samo kao relik.³¹ Međutim, u prijevodu psalama nepoznatoga prevoditelja potvrđen je oblik *ljudi* (*Zastupil jesi na visinu, prijel jesi sužnje, dobio jesi dare za ljudi*. Ps 67, 19) koji, prema *Rječniku hrvatskoga kajkavskoga književnog jezika*, nalazimo kod ranijih autora, primjerice Habdelića.³² Arhaičan oblik *ljudi* rabi se i u Kristijanovićevim svetopisamskim prijevodima,³³ što ukazuje da je njegova uporaba u kasnijim stoljećima bila vezana uz tekstove pisane višim stilom, kao što su nabožni i svetopisamski tekstovi.

Nastavci *e*-deklinacije uobičajeni su za kajkavski književni jezik. Spomenut ćemo samo nulti nastavak u genitivu množine³⁴ (*ran mojih, zvrhu glav našeh*) i nastavke za dativ, lokativ i instrumental množine: *-am* (*grehotam, nogam*), *-ah* (*vu kapljah*) i *-ami* (*kravami*).³⁵

²⁹ Instrumental jednine, genitiv i dativ množine.

³⁰ Detaljnije v. Šojat (2009:50). Isto potvrđuju i istraživanja Schubert (2016:153/154), Schubert – Štebih Golub (2020:336), Štebih Golub (2022:63).

³¹ Šojat (2009:49) u kasnijim ga stoljećima spominje samo u obliku *gosti*.

³² U navedenom se rječniku (<https://kajkavski.hr/rjecnik/?letter=xl&page=11>) donosi primjer iz Habdelićeva *Proi oca našega Adama greh*: »Ono je prece odurno da gda međ stranske ljudi pride...« (Habdelić 1674:1125).

³³ Primjerice u njegovu prijevodu *Knjige mudrosti*: »Ar ona je za ljudi nezmeren kinč.« (Mudr 7, 14).

³⁴ Naime za taj padež u kajkavskome književnom jeziku alterniraju nulti nastavak i *-ih* preuzeto iz *i*-deklinacije. Dok je kod prvih kajkavskih pisaca tijekom 16. st. nastavak *-ih* veoma rijedak, u 17. st. postaje nešto češći, no ipak se tipičnim književnokajkavskim nastavkom može smatrati nulti nastavak. Detaljnije v. Šojat (2009:54).

³⁵ Detaljnije v. Šojat (2009:53).

U instrumentalu jednine imenica *i*-deklinacije potvrđen je samo nastavak *-jum* (z *močjum*, z *plodnostjum*, z *radostjum*), što je također pomoć pri dataciji prijevoda.³⁶

U pridjevskoj se promjeni, kao i u imeničkim deklinacijama, provodi striktno razlikovanje palatalnih i nepalatalnih osnova (*činečega* i *krivičnoga*). U genitivu množine preteže nastavak *-eh* (*šum valov njegov^{eh}*, *vseh krajov*, *zvrhu glav naš^{eh}* ali *zvrhu sinov človeč^{ih}*), što je obilježje književne kajkavštine od 17. do 19. st.³⁷ Naime, iako su za taj padež u kajkavskome književnom jeziku postojala dva nastavka, *-eh* i *-ih*, autori su nerijetko *-ih* doživljavali kao nastavak specifičniji za imenice.³⁸

Tipično obilježje kajkavskoga književnoga jezika je i uporaba trećega lica množine prezenta brojem slogova izjednačenoga s prvim i drugim licem množine u glagola čija prezentska osnova završava na *e* ili *i* (*držiju*, *hoćeju*, *kupujeju*).³⁹ Takvi se oblici javljaju već od prvih književnokajkavskih tekstova, a tijekom 19. st. snažno se proširuju,⁴⁰ što potvrđuju i istraživanja Schubert (2016:157–159) i Schubert i Štebih Golub (2020:348–350). U analiziranome rukopisu također dominiraju analoški, duži prezentski oblici (*dojdeju*, *hvaliju*, *pogineju*).

U tekstu se potvrđuje samo futur tvoren od svršenoga prezenta pomoćnoga glagola *biti* i to pretežito od njegovih punih oblika (*ufal se budem*, *milostiven budeš*, *ne bude posluh^{nul}*, *veselili se budemo*), što je obilježje književne kajkavštine. Samo se u tvorbi futura za treće lice množine rabi skraćeni oblik (*obiluval^e budu*, *popeval^e budu*, *tustile se budu*). Nalazimo i jednu potvrdu izricanja zapovijedi za 3. lice jednine oblikom jednakim 2. licu (*Budi meni za Boga!* Ps 70, 3), uobičajenoga za nabožne tekstove pisane visokim stilom.⁴¹ Postpozicija atributa (*pred licem Boga sinajskoga*, *pred licem Boga Izraelovoga*, *za jelo moje*) spada među obilježja tzv. biblijskoga reda riječi potvrđenoga u hrvatskoj lekcionarskoj tradiciji te kod brojnih nabožnih pisaca (bosanskih, dalmatinskih, slavonskih i kajkavskih). Sintaktički kalk prema latinskoj konstrukciji *facere* + akuzativ + infintiv⁴² je konstruk-

³⁶ Nastavak *-jum* dominira od 17. st. nadalje. V. Šojat (2009:55).

³⁷ Šojat (2009:68). Isto potvrđuje i istraživanje Schubert – Štebih Golub (2020:342–344).

³⁸ Kristijanović (2012:60) u svojoj slovnici napominje da je *-eh* češći nastavak jer je »*-ih* specifičiji za imenice«.

³⁹ V. Šojat 2009:74.

⁴⁰ Šojat (2009:74) smatra da je razlog takve ekspanzije pritisak (ili prestiž?) zagrebačke govorne prakse.

⁴¹ Opisujući takav način izricanja zapovijedi Kristijanović kaže da se »rabi samo u najotmjenijem pisanom jeziku« (2012:182).

⁴² Riječ je o konstrukciji čestoj u hrvatskim biblijskim prijevodima i nabožnoj literaturi.

cija *činiti* + akuzativ + infinitiv u funkciji objektne izrične rečenice koja se potvrđuje i u prijevodu psalama (*Blagoslovljajte puki Boga našega ter čuti činite glas hvale njegve*. Ps 65, 7).

Sva dosad opisana obilježja potvrđuju da je prijevod psalama u stupcu *b* rukopisa Arhiva HAZU književnokajkavski iz 18./19. stoljeća.

4. Usporedna analiza prijevoda psalama iz Arhiva HAZU i iz NSK

Tijekom rada na projektu *Rekonstrukcija Kristijanovićeve Biblije* i intenzivnoga bavljenja rukopisnim dijelovima prijevoda, analizirali smo oba prijevoda psalama, parcijalni iz Arhiva HAZU i onaj iz NSK, te njihova obilježja, jezična i traduktološka, usporedili s onima ostalih biblijskih knjiga što ih je preveo Kristijanović.

Već na prvi pogled vidljivo je da se rukopis psalama iz Arhiva HAZU razlikuje od onoga kojim su pisane ostale biblijske knjige što ih je preveo Kristijanović, kao i njegovi drugi neobjavljeni tekstovi.⁴³

Razvidna je i terminološka razlika. Naime, dok se u prijevodu iz NSK rabi naziv *šoltar*,⁴⁴ u rukopisu iz Arhiva HAZU nalazimo termin *pšalm* te na jednome mjestu i *psalm*.⁴⁵

Nadalje, primjerak iz NSK obaseže prijevode svih 150 psalama, dok, kao što je već spomenuto, u onome iz Arhiva HAZU nalazimo samo psalme 64.–71.⁴⁶

Međutim, Kristijanović neke psalme nije preveo u cijelosti, već je upućivao na druge prijevode pomoću "formule" *ut alibi pag*. Upravo je to slu-

---

O toj konstrukciji u Kašićevu prijevodu *Biblije* v. Vela – Vrtič (2013:654), a kod Divkovića v. Pranjković (2014:176).

⁴³ Primjerice dramski fragment *Vladimir* (Arhiv HAZU, sig. Ia 82), predgovori Kristijanovićevoj gramatici, *Vorrede zur Grammatik der kroatischen Mundart*, i pripadajućem aneksnom rječniku, *Noch ein Wort an alle Kroaten*, kao i ceduljice s rječničkom građom (Državni Arhiv, sig. Mcs. 85a) i bilježnica s nacrtkom rječnika (*Adnotationes philologicae de orthographia et lingua Slavorum*, NSK, sig. R 4053).

⁴⁴ U Vranićevu prijevodu nalazimo terminoinačicu *žoltar*.

⁴⁵ Dok su *šoltar* i *žoltar* potvrđeni u *Rječniku hrvatskoga kajkavskoga književnog jezika*, natuknicu *pšalm* ne nalazimo.

⁴⁶ Psalmom koji ovdje ima broj 64. započinje skupina psalama "zahvale" (za razliku od prethodnih psalama koji su bili tužaljke). Psalmu koji ovdje ima broj 71 nedostaju posljednji retci prijevoda, a njime inače završava druga knjiga psalama.

čaj sa psalmima 65.,⁴⁷ 66.⁴⁸ i 69.⁴⁹, što bi moglo govoriti u prilog atribucije prijevoda iz Arhiva HAZU Kristijanoviću. Značilo bi to, naime, da je neke od psalama koje ne nalazimo u primjerku iz NSK, preveo na drugom mjestu ili da su se neki listovi zagubili.

Protiv takve teze govori što u oba rukopisa nalazimo cjelovite prijevode psalama 64., 67., 68., 70. i 71., pri čemu se prijevodi pojedinih psalama iz dvaju rukopisa previše razlikuju, a da bi se moglo pretpostaviti da je jedan prijevod ranija verzija drugoga.

Nadalje, u rukopisu iz NSK nalazimo samo književnokajkavski, prozni prijevod psalama, dok u rukopisu iz Arhiva HAZU, kao što je već spomenuto, nalazimo paralelno crkvenoslavenski i književnokajkavski prijevod.

---

⁴⁷ U prijevodu iz NSK umjesto psalma 65. nalazimo tekst:
»K koncu

1. pesem i šoltar od gorestaranja LXV
Veselo spevaj Bogu vsa zemlja *ut alibi pag.*«

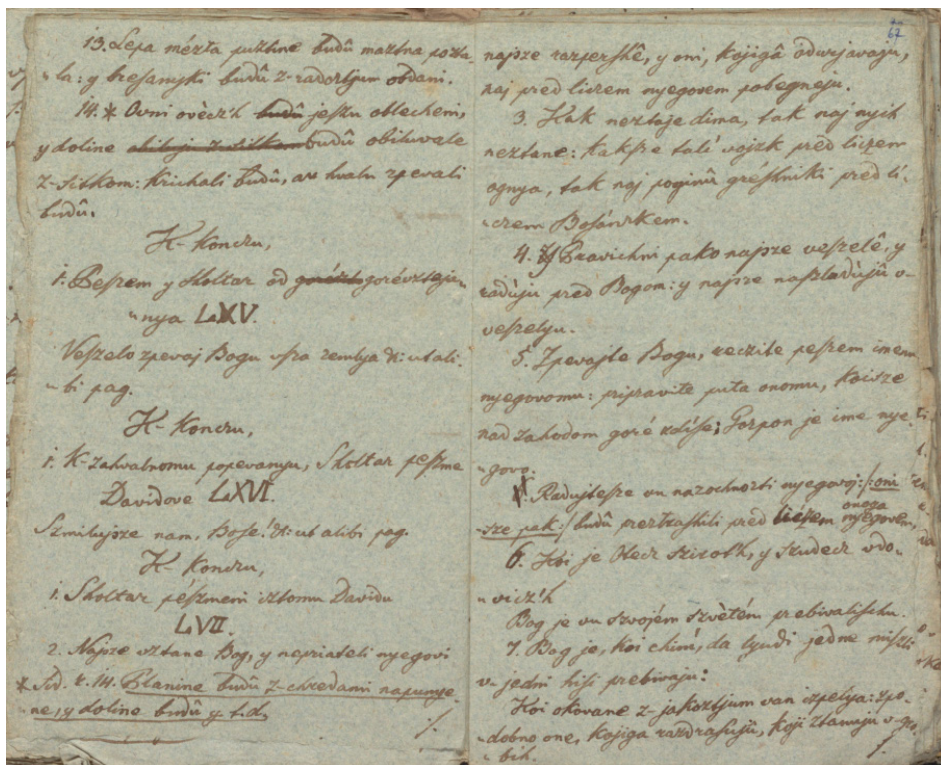
⁴⁸ U prijevodu iz NSK umjesto psalma 66. nalazimo tekst:
»K koncu

1. K zahvalnomu popevanju, šoltar pesme Davidove LXVI.
Smiluj se nam, Bože, *ut alibi pag.*«

⁴⁹ U prijevodu iz NSK umjesto psalma 69. nalazimo tekst:
»1. K koncu šoltar Davidov, na spomenek da ga je Gospon opčuval LXIX.
2. O, Bože, pazi na pomaganje moje *ut alibi pag.* »

Slika 1. Rukopis psalama iz Arhiva HAZU

Slika 2. Rukopis psalama iz NSK (Kristijanović)

4.1. Grafološke i grafijske razlike

Razlika u rukopisu vidi se u pisanju slova *y*, *j*, *g* koja kod Kristijanovića sva imaju punu (zaokruženu) donju petlju, dok je u rukopisu Arhiva HAZU kod tih slova donja petlja ravna ili nepostojeća. Također, razlikuju se i u pisanju maloga slova *r*.

Kod prelamanja riječi na kraju retka Kristijanović stavlja dvije okomite crtice na kraju prvoga retka i na početku novoga retka, dok autor rukopisa iz Arhiva HAZU znak stavlja samo na kraj prvoga retka (ne i na početak sljedećega). Kristijanović uvlači početke redaka (također uvlakom označuje i početak novog retka i kad nije obroččan), dok su retci rukopisa HAZU poravnati s lijeve strane.

Početakom 18. st. u književnokajkavsku grafiju Štef Zagrebec uvodi znak *y* koji su do kraja stoljeća preuzeli i drugi kajkavski pisci, a kojim se bilježilo sastavni veznik *i* te ga se rabilo u dvoslovima.

U rukopisu iz Arhiva HAZU znak se, u skladu s onodobnim uzusom, rabi u dvoslovima *ly* za /l/ (*polya*, *Pripravlyanye*, *zemlye*), *ny* za /ń/ (*hmanyeh*, *nyegoveh*, *ufanye*) i *dy*, *gy* za srednje kajkavsko /ǰ/, pri čijem se odabiru vodi računa o etimologiji⁵⁰ (*vodye*, *zapovedy*; *tugyinecz*). Isti grafijski uzus nalazimo i u Kristijanovićevu prijevodu.

Međutim, dok Kristijanović – kako u svojem prijevodu psalama, tako i u drugom književnokajkavskom grafijom pisanim tekstovima⁵¹ – za označivanje sastavnoga veznika *i* rabi znak *y*, nepoznati prevoditelj psalama iz Arhiva HAZU koristi se znakom *ÿ* koji nalazimo i kod nekih drugih kajkavskih autora.⁵²

Bitna razlika između Kristijanovićeve uzusa i onoga nepoznatoga prevoditelja jest i (ne)uporaba nadslovnih znakova.⁵³ Kristijanović se naime, osobito u ranijim tekstovima,⁵⁴ njima koristio za označivanje različitih kategorija: dužine i kraćine, otvorenosti ili zatvorenosti (kod samoglasnika *e*), vrste riječi (usklik *o*), određenoga značenja (usklik *a* kada se njime izražava čuđenje) i kraćenja riječi (u slučaju uporabe cirkumfleksa). U prijevodu psalama iz Arhiva HAZU ne nalazimo ništa od toga.

Za grafijski uzus 18. st. tipično je i pisanje prijedloga *k*, *v*, *z*, koje se do tada pisalo sastavljeno sa sljedećom riječi, sa spojnicom (*k-tebi*, *v-zanjku*, *z-blagom*). Ostali se prijedlozi pišu odvojeno (*iz zdeczev*, *na szionu*, *pred tobum*, *vu Jeruzalemu*). Pisanje složenica s dvjema crticama (*hvalo=pesmu*), kakvo kod Kristijanovića više ne nalazimo, arhaična je crta prijevoda iz Arhiva HAZU.

4.2. Traduktološke razlike

Usporedbom Kristijanovićeve prijevoda psalama s onim iz Arhiva HAZU s traduktološkoga aspekta zamijećuje se primjena različitih prevo-

⁵⁰ Od sredine 18. st. kajkavski se pisci pri uporabi *dy* i *gy* vode etimologijom riječi, što se propisuje i kajkavskim normativnim priručnicima, gramatikama i pravopisima.

⁵¹ Oslanjamo se na spoznaje do kojih smo došli tijekom projekta *Ignac Kristijanović – zaboravljeni dragulj hrvatskoga kajkavskoga književnog jezika*, koji se od 2019. do 2022. provodio na Institutu za hrvatski jezik.

⁵² Primjerice kod Vitkovića. V. Štebih (2005:333).

⁵³ Kristijanović, kao i drugi kajkavski gramatičari, te znakove naziva naglasnima. Detaljnije v. Štebih Golub (2022:26–32).

⁵⁴ Onima nastalim dvadesetih i tridesetih godina 19. st. U kasnijim tekstovima (primerice u kasnijim godištima *Danice zagrebečke* ili u *Ezopuševim basnama* iz 1843.) nadslovne znakove rabi bitno rjeđe.

Iznimka je rukopisni dramski fragment *Vladimir*, datiran 1832. godine. Međutim, *Vladimir* je pisan veoma zgusnuto i razvidno je da se autor nije pridržavao ortografskih pravila koja su inače dijelom njegova uzusa.

diteljskih tehnika. Kristijanović se u svojim biblijskim prijevodima obilno koristio paratekstnim elementima, tj. podrubnim bilješkama.⁵⁵ To vrijedi i za njegov prijevod psalama. Primjerice, uz Psalam 64, 2 koji glasi: »Pri- stoji se, Bože, da se tebi v Sionu hvala speva i tebi se bude zagovor v Je- ruzalemu zvršil.«, nalazimo podrubnu bilješku u kojoj se donosi kako red- dak zvuči u hebrejskom originalu (»Žid. r. 2. Mučanje, Bože, je hvala tvoja v Sionu. Vendar budu tebi zagovori zvršeni.«). Valja napomenuti da i Vra- nić primjenjuje isti postupak pa u rukopisu njegova prijevoda psalama na- lazimo brojne podrubne bilješke koje sadrže komentare uz prijevod, naj- češće tumačenja mjesta za koja se smatra da bi mogla recipijentu biti teže razumljiva ili nerazumljiva ili napomene kako tekst zvuči u hebrejskome izvorniku.⁵⁶ Dakle, oba poznata prevoditelja psalama na kajkavski knji- ževni jezik, Vranić i Kristijanović, koriste se istom prevoditeljskom tehni- kom: tekst se preko podrubnih bilježaka komentira, tumači te se uspostavl- ja odnos prijevoda psalama iz *Vulgate* (temeljenoga na *Septuaginti*) i psa- lama u hebrejskom izvorniku. To ukazuje na nasljedovanje određenih pre- voditeljskih postupaka unutar književnokajkavske tradicije.

U rukopisu iz Arhiva HAZU ne nalazimo bilješke, tumačenja ili pre- voditeljske komentare, čime bitno odudara od Kristijanovićevih biblijskih prijevoda.

Usporedba tekstova psalama koje nalazimo i u rukopisu iz Arhiva HAZU i u Kristijanovićevu prijevodu pokazala je nepodudaranje redaka unutar pojedinih psalama. Naime, dok Kristijanović i Vranić⁵⁷ donose i prvi redak psalma koji je uputa zborovođi u kojem napjevu treba pjevati i kojim glazbalom popratiti pjesmu ili pak sadrži najavu sadržaja psalma, nepoznati prevoditelj to ne čini, pa njegovi psalmi imaju jedan redak ma- nje. Takvo nepodudaranje ukazuje na to da su prevedeni različiti predlož- ci. Kristijanović je prevodio *Vulgatu*, dok se nepoznati prevoditelj psalama čuvanih u Arhivu HAZU, služio i crkvenoslavenskim prijevodom.

U nastavku donosimo tablični prikaz početka psalama 64., 67., 68. i 70. u trima prijevodima:⁵⁸

⁵⁵ O bilješkama u Kristijanovićevim biblijskim prijevodima v. Štebih Golub 2021.

⁵⁶ Da je psalme prevodio iz *Vulgate* i da ih je popratio bilješkama u kojima se objašnjavaju teže razumljiva mjesta, Vranić objašnjava već u naslovu: *Arfa Davidova to jest šoltari Svetoga pisma poleg Vulgate z svojemi za laglje težehih mestih razmevanje rastolna- čenji, vu domorodni naš jezik prenešen*.

Nažalost, u spomenutu 2017. godine objavljenu transkripciju nisu uključene i pod- rubne bilješke.

⁵⁷ Vranić čak donosi svojevrstan uvod u svaki psalam.

⁵⁸ Tekstove donosimo u vlastitoj transkripciji.

HAZU	Kristijanović	Vranić
<p>64.</p> <p>1. Tebe, Bože, dostojala se pesma na Sionu ter tebi povrne se zagovor vu Jeruzalemu.</p> <p>2. Posluhni molitvu moju, k tebi vsaki človek dojde.</p>	<p>64.</p> <p>K koncu šoltar Davidov 1. pesma Jeremijaša i Ezekiela za puka preselenja kada je počel ishađati L[X]IV.</p> <p>2. Pristoji se, Bože, da se tebi v Sionu hvala speva i tebi se bude zagovor v Jeruzalemu zvršil.</p> <p>3. Posluhni molitvu moju, k tebi vse meso dojde, k tebi vsaki človek došel bude.</p>	<p>64.</p> <p><i>Hvala vu Cirkvi Krištuševi vu koji je otpušanje grehov. Obramba i ufanje naše je Bog. Od ishoda i zahoda došli budu vu Cirkvu zvrhu koje razlejal se bude Duh Sveti.</i></p> <p>1. Na zvrhu pesem Davida: popevka Jeremijaša i Ezekiela za puk preseljeni gda je počel ishajati.</p> <p>2. Pristoji se, Bože, da ti se hvala popeva vu Sionu i zagovor zvršil ti se bude vu Jeruzalemu.</p> <p>3. Posluhni molitvu moju, k tebi će dojtj vsaki človek.</p>

<p>67.</p> <p>1. Naj vstane se Bog ter naj rastepeju se neprijатели njegovi i naj beže koji odurjavaju njega, od lika njegovoga.</p> <p>2. Kak nestaje dima, naj nestane njih. Kak curi vojsk pred licem ognja, tak naj pogineju grešniki pred licem Boga.</p>	<p>67.</p> <p>K koncu</p> <p>1. šoltar pesmeni istomu Davidu.</p> <p>2. Naj se vstane Bog i neprijатели njegovi naj se rasprše i oni koji ga odurjavaju naj pred licem njegovem pobegeju.</p> <p>3. Kak nestaje dima, tak naj njih nestane, kak se tali vojsk pred licem ognja, tak naj poginu grešniki pred licem božanskem.</p>	<p>67.</p> <p><i>Židovom slavodobitna pesem zbog obladanj njihoveh. Skrovnim pako preznamenuvanjem i poleg nakanenja Duha Svetoga je Cirkve Krištuševe slavodobitna pesem nad obladanjem poganinstva i ostalih drugih pregonov svojih, proseče da bi i najdalje vu ovom slabodobitju po Bogu opčuvana bila, tako sv. Hilario, Hironim i Auguštín.</i></p> <p>1. Na zvrhu. Pesen popevana istomu Davidu.</p> <p>2. Naj se podigne Bog i neprijатели njegovi naj se raspršaju. Vsi koji ga odurjavaju, naj pobegnu pred licem njegovim.</p> <p>3. Kak nestaje dima, tak njih naj nestane, kak se tali vosak pred ognjem, tako naj grešniki pred licem Božjim zgineju.</p>
--	---	---

<p>68.</p> <p>1. Zveličenoga mene včini, Bože ar vlezle jesu vode tja do duše moje. 2. Vgrezel jesem vu blatu glubine ter ni dna.</p>	<p>68.</p> <p>1. K koncu za one koji premenjeni budu, šoltar Davidov LVIII. 2. Pomozi mi, Bože, ar su dotekle vode tja do duše moje. 3. Vgreznil sem v gluboko blato gde ni nikakovoga dna.</p>	<p>68.</p> <p><i>David vu peršoni Krištuševi (kak se vidi vu retku 10, 22, 26, 27) vnoga trpeči prosi iz Neba pomoč. Skrovnim načiniom – za grihe naše trpi Krištuš – zadovoljuje Bogu za grehe naše. Osmehava i špota se od grešnikov. Od vseh zapuščenoga nigdo ne batrivi. Porušenje Židovov zbog zavrženoga Krištuša.</i></p> <p>1. Na zvrhu, za one koji premenjani budu David. 2. Pomozi mi, Bože, ar su me zalijale vode⁵⁹ tja do duše moje. 3. Vgreznil sem vu blatu velikom i do dna ne morem. Vu glublinu sem morskou prepal i vihar me je zatopil.</p>
<p>70.</p> <p>1. Vu te, Gospone, ufal se jesem da ne zmutim se naveke. Po pravici tvojoj oslobodi mene ter izvadi mene. 2. Prigni k meni vuho tvoje ter zveliči mene.</p>	<p>70.</p> <p>Šoltar Davidov 1. Sinov Jonadabovih i prvih vlovljenikov LXX.</p> <p>Vu te se ufal jesem, Gospone, naj se ne opšanem naveke. 2. Oslobodi me poleg pravice tvoje ter me pomozi, odreši <i>vel</i> opčuvaj.⁶⁰ Prigni vuho tvoje k meni ter mi pomagaj.</p>	<p>70.</p> <p>1. Pesem Davida, sinov Jonadabovih i prvih vlovljenikov.</p> <p>Vu te se ufal jesem Gospone, naj ne ostanem opšanjen naveke. 2. Oslobodi me poleg pravice tvoje i opčuvaj me. Prigni vuho tvoje i pomozi mi.</p>

⁵⁹ Na ovome mjestu Vranić donosi i podrubnu bilješku: »zalijale vode, to jest trapljenja koja takaj niže doli: pod imenom blata velikoga: morja glubokoga, vihra nagloga, gluboke propasti i zdence više put razumeva.«

⁶⁰ U Kristijanovićevu prijevodu nalazimo više načina donošenja prijevodnih varijanti: jedan od njih je u samome tekstu, iza oznake *vel*. Dok Kristijanovićev prijevod obiluje takvim prijevodnim varijantama, u tekstu čuvanome u Arhivu HAZU ne nalazimo prijevodne varijante, što je još jedna istaknuta razlika.

Nepoznati prevoditelj bitno vjernije od Vranića i Kristijanovića prenosi red riječi svoga izvornika, pa u njegovu prijevodu nerijetko nalazimo za kajkavski neprihvatljive i teško razumljive sintaktičke kalkove.

Kao primjer donosimo istu rečenicu (ali različite retke) iz stupca *a* i stupca *b* prijevoda iz Arhiva HAZU te iz Vranićeva i Kristijanovićeve prijevoda.

Psalam 68.

stupac <i>a</i>	stupac <i>b</i>	Vranić	Kristijanović
36. I ugodno bude Bogu pače telca juna: rogi izdajuča i poznokti. ⁶¹	36. I dopadalo se bude Bogu zvrhu teleta mladoga roge spuščajučega i parklje.	32. I ovo dopalo bude se bolje Bogu kak mlado tele kojemu rožički i parklji rasti počeli jesu.	32. To bude Bogu dopadneše kak tele mlado kojemu rožički i parklji rasti začimlju.

5. Zaključak

Iako se parcijalni prijevod psalama koji se u Arhivu HAZU čuva pod signaturom IV b 15/b dosada pripisivao Ignacu Kristijanoviću, temeljita analiza i usporedba s njegovim prijevodom psalama i drugih biblijskih knjiga ukazuju na to da ta atribucija nije točna. Između njih postoje naime znatna odudaranja u rukopisu, grafiji i ortografiji (pisanje veznika *i*, uporaba nadslovaka) te prevoditeljskim tehnikama (izostavljanje prvoga retka, neuključivanje bilježaka), a da bi se psalme iz Arhiva HAZU moglo smatrati dijelom Kristijanovićeve *Biblije*. Nadalje, dok se Kristijanovićev prijevod temelji na latinskome predlošku (*Vulgati*), psalmi iz Arhiva HAZU znatno se oslanjaju i na crkvenoslavenski prijevod. Iako je Kristijanović bio, kao što je za intelektualce njegova vremena bilo uobičajeno, višjezična osoba te se služio latinskim, njemačkim i kajkavskim (organskim idiomom i književnim jezikom), ništa u njegovoj jezičnoj biografiji (temeljenoj na njegovoj tiskanoj i rukopisnoj ostavštini, kao i zapisima suvremenika i kasnijih biografa o njemu)⁶² ne sugerira da je poznao crkvenoslavenski ili za njega pokazivao ikakvo zanimanje.

Jezična obilježja psalama iz Arhiva HAZU ukazuju da je prijevod nastao na prijelazu 18. u 19. st. Iako je nepoznati prevoditelj poznao grafij-

⁶¹ Crkvenoslavenski prijevod na ovome mjestu doslovno donosi tekst iz *Vulgate*: »et placebit Deo super vitulum novellum, cornua producentem et unguas« (Ps 68, 32).

⁶² Kristijanovićevom se jezičnom biografijom u okviru projekta *Ignac Kristijanović – zaboravljeni dragulj hrvatskoga kajkavskoga književnog jezika* bavio Kristian Novak.

sku, ortografijsku i gramatičku normu kajkavskoga književnog jezika, stil-ska razina njegova prijevoda znatno zaostaje za onima u Vranićevu i Kristijanovićevu prijevodu. Uz to, pri prevođenju se služio i crkvenoslaven-skim predloškom, što je rezultiralo nekim sintaktičkim kalkovima.

Zaključno možemo ustvrditi da su na prijelazu 18. i 19. st. nastala tri književnokajkavska prijevoda psalama: dva cjelovita i treći od kojega nam je (zasada) poznat samo dio. Deziderat daljnjih istraživanja svakako je otkrivanje za sada nepoznatoga prvoditelja, traganje za eventualnim ostatkom prijevoda i detaljna analiza crkvenoslavenškoga predloška i književ-nokajkavskoga prijevoda.

Prilog 1: Tri književnokajkavske inačice psalma 64.

Arhiv HAZU	Kristijanović	Vranić
Pšalm 64	K koncu šoltar Davidov 1. pesma Jeremijaša i Ezekiela za puk preselenja kada je počel ishadati LIV.	Žoltar 64 Hvala vu Cirkvi Kristuševi, vu koji je otpušćanje grehov. Obramba i ufanje naše je Bog. Od ishoda i zahoda došli budu vu Cirkvu zvrhu koje razlejal se bude Duh Sveti. 1. Na zvrhu. Pesem. Davida. Popevka Jeremijaša i Ezekiela za puk preseljeni, gda je počel ishajati.
1. Tebi, Bože, dostoja se pesma na Sionu ter tebi povrne se zagovor vu Jeruzalemu.	2. Pristoji se, Bože, da se tebi v Sionu hvala speva i tebi se bude zagovor v Jeruzalemu zvršil.	2. Pristoji se, Bože, da ti se hvala popeva vu Sionu i zagovor zvršil ti se bude vu Jeruzalemu.
2. Posluhni molitvu moju: k tebi vsaki človek dojde.	3. Posluhni molitvu moju, k tebi vse meso dojde, k tebi vsaki človek došel bude	3. Posluhni molitvu moju, k tebi če dojt vsaki človek.
3. Reči hmanjeh premogle jesu proti nam: nego grehotam našem ti milostiven budeš.	4. Reči hudobnjakov nadladale su nas, našem pako zločinstvam budeš milostiven.	4. Malovridnjakov reči nadladale nas jesu, našem, pako zločinstvom ti budeš milostiven.
4. Blažen kojega odebral ter prijel jesi: prebival bude vu dvoreh tvojeh.	5. Srečen je kojega si ti izebral i prijel, vu predvorjih tvojih prebival bude	5. Blažen je kojega ti zebrał i prijel jesi, stanuvál bude vu predvorjih tvojeh.

5. Napunili se budemo z blagom hiže tvoje: sveta je cirkva tvoja čudnovita vu pravičnosti.	Budemo z blagom hiže tvoje napunjeni, cirkva tvoja je sveta, 6. čudnovita v pravici.	Napunjeni budemo z dobri hiže tvoje, sveta je cirkva tvoja i zarad pravice čudnovita.
6. Posluhni nas, Bože, zveličitel naš, ufanje vseh krajov zemlje i na morju daleko.	Posluhni nas, Bože, Zveličitel naš, ufanje vseh krajov zemlje i dalekoga morja.	6. Posluhni nas, Bože, Zveličitel naš, koji si ufanje cele Zemlje, takaj oneh koji daleko vu morju stanuju.
7. Pripravleči gore vu kreposti tvoji, prepasan z močjum:	7. Koj vtvrdjuješ gore v jakosti tvojoj ter si z mogućnostjum opasan, Ljudstva se budu prestrašila.	7. Koj pripravljaš gore vu jakostit tvojoj i prepasan jesi z mogućnostjum.
koj mutiš glubinu morja, šum valov njegovih	8. koj zburkaš glubline morske i šumenje slapov njegovih.	8. Koj zburkaš glubline morske i šumiš z slapmi njegovimi.
8. Mutili se budu narodi ter bojali se koji stanuju na krajih zbog znamenj tvojih: kraje od ishoda i zahoda budeš razveselil.	9. i oni koji na koncih sveta prebivaju, budu se pred znamenji tvojemi bojali, ishod jutra i večer budeš ti razveselil	9. Prestrašili se budu narodi i koji na najzadnjem kraju svita stanuju, pred znamenji se tvojemi bojali budu, od ishoda do zahoda budeš je razveselil.
9. Pohodil jesi zemlju ter napojil nju: povnožil obogateti nju.	10. Pohodil si zemlju i nju napojil, budeš ju zevsema bogatu včinil.	10. Pohodil si zemlju, nju napojil i jako bogato vučinil,
10. Potok Boga napunjen je z vodum, pripravil jesi hranu njihovu ar tak je pripravljanje njejnino.	Božji potok pun je vode, pripravil si njim jestvinu ar tak slast ona od tebe ima.	potok Božji napunjen je z vodami, pripravil si hranu njihovu ar tak je zemlja priređena.
11. Potočece zemlje napuni, povnoži plode njejnine: vu kapljah dežđa veselila se bude zeleneča se.	11. Brazde njejne napoj, povnožaj plod njejin, v mirnem dežđu bude se vse kaj iz nje raste, veselilo.	11. Polej z vodom brazde njezine, povekšaj plod njezin i svojum polejana godinum raduvala bude se z rodovitostjum svojum.
12. Blagosloviš venec leta dobrostivnosti tvoje ter polja tvoja napunila se budu z plodnostjum.	12. Blagoslovi z dobrotum tvojum ves teg leta ovoga i polja tvoja budu z rodovitostjum napunjena.	12. Celomu letu dobrotum tvojum blagoslovil bude i polja tvoja napunjena budu z plodnostjum.
13. Tustile se budu lepe puščine ter z radostjum bregi prepašeju se.	13. Lepa mesta pustine budu masna postala i brežanjki budu z radostjum obdani.	13. Lepa bude i tusta puščina, brežanki i brda z radostjum budu obmetana.

14. Odeti jesu ovni ovac ter doline obiluvale budu z žitkom: kričale ter pesmu popevale budu.	14. Ovni ovec jesu oblečeni i doline budu obiluvale z žitkom, kričali budu ar hvalu spevali budu.	14. Oblečene jesu ovce i ovni i doline imaju žitka vu obilnosti, kričali budu, dapače, i hvalu spevali.
---	---	---

Prilog 2: Transkripcija kajkavskih psalama iz Arhiva HAZU

Pšalm LXIV

1. Tebe, Bože, dostoja se pesma na Sionu ter tebi povrne se zagovor vu Jeruzalemu.
2. Poslušni molitvu moju, k tebi vsaki človek dojde.
3. Reči hmanjeh premogle jesu proti nam, nego grehotam našem ti milostiven budeš.
4. Blažen kojega odebral ter prijel jesi, prebival bude vu dvoreh tvojeh.
5. Napunili se budemo z blagom hiže tvoje, sveta je cirkva tvoja čudnovita vu pravičnosti.
6. Poslušni nas, Bože, zveličitel naš, ufanje vseh krajov zemlje i na morju daleko.
7. Pripravleči gore vu kreposti tvoji, prepasan z močjum, koj mutiš glubinu morja, šum valov njegovih.
8. Mutili se budu narodi ter bojali se koji stanuju na krajih zbog znamenj tvojih, kraje od ishoda i zahoda budeš razveselil.
9. Pohodil jesi zemlju ter napojil nju, povnožil obogateti nju.
10. Potok Boga napunjen je z vodum, pripravil jesi hranu njihovu ar tak je pripravljanje njejnino.
11. Potočece zemlje napuni, povnoži plode njejnine, vu kapljah dežđa veselila se bude zeleneča se.
12. Blagosloviš venec leta dobrostivnosti tvoje ter polja tvoja napunila se budu z plodnostjum.
13. Tustile se budu lepe puščine ter z radostjum bregi prepašeju se.
14. Odeti jesu ovni ovac ter doline obiluvale budu z žitkom, kričale ter pesmu popevale budu.

Pšalm LXV

1. Veselite se vu Bogu vsi na zemlji, popevku recite imenu njegovomu, dajte diku hvali njegovu.
2. Recite Bogu: »Kak strašna jesu dela tvoja, Gospone! Zarad vnožine kreposti tvoje lagali budu tebi neprijateli tvoji.
3. Vsa zemlja naj vklanja se tebi ter naj popeva tebi, pesmu naj reče imenu tvojemu.«
4. Hodite ter vidite dela Božja, strašen vu tolnačih zvrhu sinov človečjih.
5. Koj obrača morje na zemlju, čez potok prejdu z nogum, tam veselili se budemo vu njem.
6. Koj gospoduje vu kreposti svoji navek, reči njegove zvrhu narodov gledaju, nepokorni naj ne izvisiju se vu sameh sebeh.
7. Blagoslavlajte puki Boga našega ter čuti činite glas hvale njegve.
8. Koj postavil je dušu moju na življenje ter ni dal popikavati se nogam mojem.
9. Ar iskušal jesi nas, Bože, z ognjem nas skušal jesi kak skušava se srebro.
10. Vpeljal jesi nas v zanjku, postavil jesi trapljenje na hrbet naš, postavil jesi ljude zvrhu glav našeh.
11. Prešli jesmo čez ogenj i vodu ter ispeljal jesi nas na ohlađenje.
12. Vleznem vu hižu tvoju z aldovih, povrnem tebi zagovore moje, koje obečale jesu vusnice moje.
13. Ter govorila jesu vusta moja vu trapljenju mojem.
14. Aldove tuste dam tebi z kadom ovnov, dam tebi vole z kozlih.
15. Hodite, čujte ter povem, vsi koji bojite se Boga, kulika činil je duši moji.
16. K njemu z vustmi mojemi kričal jesem ter izvisil z jezikom mojem.
17. Ako krivičnost gledim vu srcu mojem, ne bude posluhнул Gospon.
18. Zato posluhнул je Bog ter pazil na glas prošnje moje.
19. Blagoslovljen Bog koj ni odvrigel molitvu moju i milosrdnost svoju od mene.

Pšalm LXVI

1. Bog naj smiluje se nam ter naj blagoslovi nas, naj razveseli obraz svoj zvrhu nas ter naj smiluje se iz nas.
2. Da spoznamo na zemlji puta tvojega, med vsemi narodi zveličenje tvoje.
3. Naj hvaliju tebe puki, Bože, naj hvaliju tebe puki vsi.
4. Naj vesele se ter naj raduju se narodi ar sudiš puke vu pravičnosti ter narode na zemlji ravnaš.
5. Naj hvaliju tebe puki, Bože, naj hvaliju tebe puki vsi, zemlja dala je sad svoj.
6. Naj blagoslovi nas Bog, Bog naš, naj blagoslovi nas Bog ter naj boje se njega vsi kraji zemlje.

Pšalm LXVII

1. Naj vstane se Bog ter naj rastepeju se neprijatelji njegovi i naj beže koji odurjavaju njega od lica njegovoga.
2. Kak nestaje dima, naj nestane njih, kak curi vojsk pred licem ognja, tak naj pogineju grešniki pred licem Boga.
3. Pravični pak naj goste se ter naj raduju se pred očmih Boga i naj nasladuju se vu veselju.
4. Popevajte Bogu, hvalopesmu recite imenu njegovomu, put napravite onomu koj ide gori zvrhu zapada. Gospon je ime njemu.
5. Radujte se pred pogledom njegovem, zmutili se budu pred licem onoga koj je otec sirot i sudec vdovic.
6. Bog na mestu svetem svojem, Bog koj stanuvati čini složno vu hiži.
7. Koj ispeljiva vuznike vu jakosti, ravno tak one nepokorne koji prebivaju vu grobju.
8. Bože, kada bi van išel pred licem puka tvojega, kada bi prehađal vu puščini,
9. Zemlja gibala se je ar nebesa kapala jesu pred licem Boga sinajskoga, pred licem Boga Izraelovoga.
10. Dežd voljni odbereš, Bože, za odvečtvo tvoje ter oslabelo je, ti pak objačil jesi ono.
11. Živina tvoja stanuvala bude vu njem, koju pripravil jesi vu slatkosti tvoji za siromaka, Bože.

12. Gospon da reč nazveščajučem vu kreposti vnogi.
13. Kralj krepostih preljubljenomu i prelepi hiži bude delil plene.
14. Ako spali budete oposed sreče, budete kakti perje goluba posrebrnjenoga ter rep hrpta njegovoga vu žutoči zlata.
15. Kada odbira Nebeski kralje zvrhu nje, beleši budu od snega na Želmonu. Gora Božja, gora tusta.
16. Gora skupstana, gora tusta. Zakaj sumljite gore skupstane?
17. Gora na koji dopalo se je Bogu stanovati vu nje ar Gospon stanival bude do kraja.
18. Kola Božja deset jezer vnogovrsten, jezero veselečeh se, Gospon med njimi na Sinaju vu svetosti.
19. Zastupil jesi na visinu, prijel jesi sužnje, dobil jesi dare za ljudi.
20. Ar nisu verovali da prebiva vu njih Gospon Bog.
21. Blagoslovljen Gospon vsaki den, srečen put včini nam Bog zveličenja našega.
22. Bog naš, Bog zveličene čineči, i Gospona Gospona ishodek smrti.
23. Medtemtoga Bog potere glave neprijatelov svojeh: vrhunec lasih hodečeh vu pregrešek svojeh.
24. Rekel je Gospon: »Iz Bazana istiram, vtopim vu glublinu morja,
25. da namoči se noga tvoja vu krvi, jezik cuckov tvojeh vu neprijatelj od njega.«
26. Videli jesu pute tvoje, Bože, pute Boga mojega, kralja mojega koj je vu svetosti.
27. Predišli jesu poglavniki združeni popevajučem oposed divojk bubnajučeh.
28. Po spraviščah blagoslavlajte Boga Gospona iz zdencev Izraeloveh.
29. Ondi Benjamen mladič vu zavzetju pameti.
30. Poglavniki Judeje, vođe njihovi i poglavniki Zabalona, poglavniki Neftala.
31. Zapoved, Bože, kreposti tvoji, potvrdi, Bože, ovo kaj činil jesi med nami.
32. Od cirkve tvoje vu Jeruzalemu tebi alduvali budu kralji dare.
33. Karaj zveri slabe, spravišče volov med kravami pukov da izrineju one koji skušani jesu kakti srebro.

34. Rastepi narode koji boj hote. Dojdeju poslaniki iz Egipta, Etiopija pretegne ruke svoje k Bogu.
35. Kraljestva zemlje popevajte Bogu, popevajte Gosponu,
36. popevajte Bogu koj stupil je na nebo nebes k ishodu.
37. Ovo da glasu svojemu glas kreposti, dajte diku Bogu zvrhu Izraela, veličanstvo njega i krepost njegova vu oblakih.
38. Čudnovit Bog vu sveteh svojih, Bog Izraelev, on da krepost i jakost puku svojemu, blagoslovljen Bog.

Pšalm LXVIII

1. Zveličenoga mene včini, Bože, ar vlezle jesu vode tja do duše moje.
2. Vgrezel jesem vu blatu glubline ter ni dna.
3. Došel jesem vu glublinu morja ter viher vutopil je mene.
4. Zatrudil se jesem kričeči, hrambavo postalo je grlo moje, potemnele jesu oči moje od kada ufam se vu Boga mojega.
5. Povnožili se jesu zvrhu lasov glave moje koji odurjavaju mene zahman.
6. Objačili se jesu koji preganjali jesu mene, neprijатели moji, krivično, kaj pograbil nisem, onda isplačal jesem.
7. Bože, ti znaš bedastoču moju ter krivnje moje pred tobum nisu zakrite.
8. Naj ne osramuju se zarad mene koji čekaju tebe, Gospone, Gospone krepostih.
9. Naj ne osramote se nad menum koji iščeju tebe, Bože izraelski!
10. Ar zarad tebe podnesel jesem opšanost, pokrilo je sram obraza mojega.
11. Tuđinec postal jesem bratom mojem ter stranski sinom matere moje.
12. Ar nadstojanje hiže tvoje skončal je mene ter opšanosti opšajućičeh tebe opale jesu zvrhu mene.
13. Ter pokrilo je jesem z postom dušu moju ter včinjeno je na opšanost meni.
14. I oblekel jesem opravu moju bodilo ter postal jesem njim prirečje.
15. Proti meni govorili jesu koji sedeli su na vratih ter proti meni popevali jesu koji pili su vino.
16. Ja pak molil jesem tebe, daj vreme dopadno, Bože!
17. Vu vnožini milosrdnosti tvoje posluhni mene, vu istini zveličenja tvojega.

18. Izvadi mene iz blata da ne prepadem, oslobodi mene od onih koji odurjavaju mene ter od glubline vod.
19. Naj mene ne vtopi slap vode niti naj požere mene glublina niti naj zapre zvrhu mene prepast vusta svoja.
20. Poslušni mene, Gospone, ar dobrostivna je milosrdnost tvoja, poleg vnožine milostivnostih tvojeh oglej se na me.
21. Ter ne odvrni lice tvoje od sluge tvojega ar trapim se, hitro poslušni mene.
22. Pazi na dušu moju ter oslobodi nju, zarad neprijatelov mojih izvadi mene.
23. Ti znaš spotikavanje moje i smutnju moju ter sram moj.
24. Pred pogledom tvojem jesu vsi koji trapiju mene, spočitavanje čekalo je srce moje i nevolju.
25. Ter čekal jesem je li gdo z menum bi žalostil se, i ni bilo i koj bi veselil, ter nisem našel.
26. I dali jesu za jelo moje žuč ter vu žeđi moji napajali jesu mene z octom.
27. Naj bude stol njihov pred njimi na zanjku i na povraček i na spačku.
28. Naj potemniju oči njihove da ne vide ter hrbet njihov vsigdar pritišči.
29. Razlej zvrhu njih srditost tvoju ter ljutost srditosti tvoje naj pograbi nje.
30. Stan njihov naj opusti se ter vu prebivališčah njihovih koj bi stanupal, naj ne bude.
31. Ar kojega ti vudril jesi, preganjali jesu ter k boli ran mojih pridali jesu.
32. Pristavi krivičnost zvrhu krivičnosti njihove ter naj ne vleznu vu pravičnost tvoju.
33. Naj izbrišeju se iz knjige živučeh ter z pravičnimi naj ne pišeju.
34. Ja jesem siromah ter žalosteči se, zveličenje tvoje, Bože, prijelo je mene.
35. Hvalil budem ime Boga z popevkum ter veličil budem njega z hvalum.
36. I dopadalo se bude Bogu zvrhu teleta mladoga roge spuščajučega i parklje.
37. Naj vide siromaki ter naj vesele se: iščite Boga ter živela bude duša vaša.
38. Ar posluhnul je siromake Gospon ter na sužnje svoje je se ogledal.
39. Naj hvaliju njega nebesa i zemlja, morje i vsa gibuča se vu njih.
40. Ar Bog bude zveličil Siona ter zidali se budu gradi judejanski.

41. Ter prebivali budu ondi ter za odvečtvo dobiju njega.
42. I seme slug njegovih ladalo bude z njim ter koji ljube ime njegovo, stanovali budu vu njem.

Psalm LXIX

1. Bože, na pomoč moju pazi, Gospone, za pomoči mene šetuj.
2. Naj osramote se ter naj sramuju se koji iščeju dušu moju.
3. Naj obrneju se nazad ter naj začrleniju se koji hočeju meni zla.
4. Naj obrneju se sproti začrleneči se koji vele meni: »Vrlo, vrlo!«
5. Naj dukčeju ter naj vesele se vu tebi vsi ter naj rekli vsigdar: »Naj veliči se, Gospon!«, koji ljube zveličenje tvoje.
6. Ja pak potreben i siromak jesem, Bože, pomози mene.
7. Pomočnik moj i osloboditel moj jesi ti, Gospone, ne štentaj se.

Pšalm LXX

1. Vu te, Gospone, ufal se jesem da ne zmutim se naveke. Po pravici tvoji oslobodi mene ter izvadi mene.
2. Prigni k meni vuho tvoje ter zveliči mene.
3. Budi meni za Boga pokritela i za mesto objačeno da zveličiš mene.
4. Ar tvrdnost moja i vtekališće moje jesi ti.
5. Bože moj, izvadi mene iz ruke grešnika ter iz ruke proti zakonu činečega i krivičnoga.
6. Ar ti jesi trplivnost moja, Gospone, Gospone, ufanje moje od mladosti moje.
7. Vu tebi potvrđen jesem iz vutrobe, od vutrobe matere moje ti jesi pokritel moj.
8. Pred tobum popevka moja vsigdar, kakti čudo postal jesem vno gem, ti pak pomočnik jaki.
9. Naj napuniju se vusta moja z hvalum da popevam diku tvoju, celi den velikoču tvoju.
10. Ne othiti mene vu vremenu starosti, kada pomenjka krepost moja, ne ostavi mene.
11. Ar rekli jesu neprijатели moji meni ter koji stregli jesu na dušu moju, tolnač včinili jesu zajedno

12. govoreči: »Bog ostavil je njega, preganjajte ter pograbite njega ar ni koj bi oslobodili njega.«
13. Bože, ne odaleči se od mene, Bože moj, na pomoč moju oglej se.
14. Naj smutiju se ter naj pomenjkaju ogovarjajući dušu moju, naj pokriju se z smutnjum i z sramom koji iščeju zla meni.
15. Ja pak vsigdar ufal se budem ter pridam zvrhu vse hvale tvoje.
16. Vusta moja nazveščala budu pravicu tvoju, ves den zveličenje tvoje.
17. Ar ne znam pismenstva, vlezem vu mogućnosti Gosponove. Gospone, spominal se budem iz pravičnosti tvoje jedine.
18. Bože, vučil jesi mene od mladosti moje ter do sada izgovarjal budem čudnovita tvoja
19. i do starosti i starstva, Bože moj, ne ostavi mene.
20. Doklam oglasim desnicu tvoju pokolenju vsakomu koje bude došlo,
21. moč tvoju i pravicu tvoju, Bože, tja do višine, koja včinił jesi prevelika. Bože, gdo spodoben tebi?
22. Kulika pokazal jesi meni traplenja, vnoga i velika ter obrnuvši se oživel jesi mene i od prepasti zemlje opet ispeljal jesi mene.
23. Povnožil jesi veličanstvo tvoje ter obrnuvši se obraduval jesi mene.
24. Ar takaj ja ispovedal budem tebi vu orudelju popevkeh istinu tvoju, Bože, popeval budem tebi vu citarah, sveti Izraelov.
25. Duktale budu vusnice moje kada popeval budem tebi ter duša moja koju otkupil jesi.
26. Dapače i jezik moj celi den razmišlaval bude pravicu tvoju kada smučeni ter osramočeni budu koji iščeju meni zla.

Pšalm LXXI

1. Bože, sud tvoj kralju daj ter pravicu tvoju sinu kraljevomu.
2. Da sudi puka tvojega vu pravičnosti i vboge tvoje vu sudu.
3. Da primeju gore mira za ljudstvo ter bregi pravičnost.
4. Sudil bude siromake puka ter zveliči sine vbogeh i ponizi opšanitela.
5. Ter ostane z suncem i pred mesecom od naroda do naroda.
6. Stupi doli kakti dežd na vunu ter kakti strošine kapljajuče na zemlju.
7. Izide vu dnevih njegovih pravičnost i obilnost mira doklam odnese se Mesec.

8. Ter gospoduval bude od morja tja do morja i od potoka tja do kraja okrugline Zemlje.
9. Pred njim padali budu Etiopijanci ter neprijатели njegovi zemlju lizali budu.
10. Kralji tarzuški i otoki dare alduvali budu, kralji arapski i sabejanski prikaze doneseju.
11. Ter klanjali se budu njemu vsi kralji zemlje, vsi narodi služili budu njemu.
12. Ar bude oslobodil siromaka od silnoga ter vbogoga koj ni imal pomočnika.
13. Otprosti siromaku i vbogomu ter duše siromaških zveliči.
14. Od posudbe i krivičnosti otkupi duše njihove ter pošteno ime njihovo pred njim.
15. I živel bude ter da se njemu zlato arapsko ter klanjali se budu njemu vsigdar, ves den blagoslavljali budu njega.
16. Ter bude tvrdnost (kruha) na zemlji, po višinah gor, izviši se zvrhu Libana sad njegov ter cveli budu građani kakti trava zemlje.
17. Naj bude ime njegovo blagoslovljeno naveke, pred suncem ostaje ime njegovo.
18. Ter blagosloviju se vu njem vse kupčine zemlje, vsi narodi dičili budu njega.

Vrela

- Pšalmi. rkp. Arhiv HAZU, IV b 15/b
- Knjiga Tobijaša. 1845. *Danicza zagrebechka ili dnevnik za prozto leto 1845.*, 33–71.
- Knjiga Judite. 1846. *Danicza zagrebechka ili dnevnik za prozto leto 1846.*, 49–96.
- Gusić, Ivan Rupert. 2018. *Sveto pismo Novoga zakona na horvatski jezik po Ivanu Rupertu Gusiću prenešeno i na svetlo дано*. Prir. Jembrih, Alojz; Zvonimir Kurečić. Zagreb: Hrvatsko književno društvo Sv. Jeronima.
- Kratki navuk za pravopisanje horvatsko za potrebnost narodnih škol. 1778./2003.* (pretisak) Prir. Znika, Marija. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Kristijanovć, Ignac. 1831. *Knyiga sholtarov*. rkp. NSK. R 3618.
- Kristijanović, Ignac. 1848. Nekaj o horvatskem jeziku. *Danicza zagrebechka ili dnevnik za prozto leto 1848.*, 113–121.
- Kristijanović, Ignac. 1871. *Žitek sveteh mučenikov*, Zagreb: Franjo Župan.
- Kristijanović, Ignac. 2012. *Gramatika horvatskoga narječja*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. (prijevod i popratna studija Barbara Štebih Golub)
- Naputchenye za horvatzki prav chteti y piszati. Naputak za pravilno hrvatski čitati i pisati.* 1808./2004. (pretisak) Prir. Alojz Jembrih. Zabok – Donja Stubica: Hrvatska udruga »Muži zagorskoga srca« – Kajkaviana.
- Vranić, Anton. 1816. *Arfa Davidova to jest šoltari Svetoga pisma poleg Vulgate z svojemi za laglje težiši mestih razmevanje rastolnačenji, ou domorodni naš jezik prenešeni*. rkp. Metropolitanska knjižnica Prvostolnog Kaptola zagrebačkog. sig. MP 86.

Literatura

- Barščevski, Taras; Zrinka Jelaska; Nada Babić. (ur). 2020. *Hrvatski prijevođi Biblije*. Zagreb: Hrvatsko filološko društvo – Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Beck, Boris; Danijel Berković. 2017. *Arfa Davidova Antuna Vranića. Kaj – časopis za književnost, umjetnost, kulturu*, L/5, 63–80.
- Berković, Danijel; Boris Beck. 2017. Strategija hrvatskih biblijskih prijevođa: izbor između inovacije i tradicije. Prir. Botica, Stipe; Davor Nikolić, Josipa Tomašić; Ivana Vidović Bolt. *Šesti hrvatski slavistički kongres. Zbornik radova*. Zagreb: Hrvatsko filološko društvo, 431–440.

- Berković, Danijel. 2018. Biskup Maksimilan Vrhovac i njegova Biblija. Prir. Berković, Danijel. *Tko su bili hrvatski prevoditelji Biblije. Zbornik radova znanstvenog simpozija: Tko su bili hrvatski prevoditelji Biblije*. Zagreb: Biblijski institut – Centar biblijskih istraživanja, 35–61.
- Fučak, Jerko. 1991. Prijevodi Biblije na hrvatski jezik. *Bogoslovska smotra*, 62, 93–96.
- Jagić, Vatroslav. 1913. Sie serbokroatischen Übersetzungen der Bibel im Ganzen oder einzelner Teile derselben. Eine bibliographische Übersicht. *Archiv für Slavische Philologie*, 34, 497–532.
- Jembrih, Alojz. 2012. a. »Vrhovčeva Biblija« – Je li joj se iznova u trag ušlo? *Kairos: Evandeoski teološki časopis*, 6/1, 89–101.
- Jembrih, Alojz. 2012. b. Je li se ušlo u trag »Vrhovčevoj Bibliji«? *Filologija*, 58, 211–221.
- Jembrih, Alojz. 2018. *Prvi cjeloviti kajkavski Novi Zavjet. Sveto pismo Novoga zakona na hrvatski jezik po Ivanu Rupertu Gusiću prenešeno i na svetlo дано*. Prir. Jembrih, Alojz; Zvonimir Kurečić. Zagreb: Hrvatsko književno društvo Sv. Jeronima. 643–685.
- Percan, Josip. 1984. Ignac Kristijanović (1796–1884) i njegov pokušaj prevođenja Svetoga pisma. *Bogoslovska smotra*, 54/1, 88–103.
- Pranjković, Ivo. 2014. Iz Divkovićeve sintakse. Prir. Karamatić, Marko. *Matija Divković i kultura pisane riječi*. Sarajevo: Franjevačka teologija Sarajevo – Kulturno-povijesni institut Bosne Srebrene, 173–184.
- Schubert, Bojana. 2016. *U suton kajkavskoga književnog jezika. Povijesnosociolingvistička analiza jezika Ivana Krizmanića*. Zagreb: Srednja Europa.
- Schubert, Bojana; Barbara Štebih Golub. 2019. U potrazi za jezičnom varijacijom – druga izdanja književnokajkavskih tekstova. (tekst izlaganja sa 7. hrvatskoga slavističkoga kongresa održanoga u rujnu u 2019. u Šibeniku, rad je u postupku objavljivanja).
- Schubert, Bojana; Barbara Štebih Golub. 2020. Norma i praksa: praktici- raju li kajkavski gramatičari pisci normu iz svojih gramatika u vlastitim književnim djelima? Prir. Glušac, Maja. *Od norme do uporabe 2: Zbornik sa znanstvenoga skupa Od norme do uporabe 2 održanoga 28. i 29. rujna 2018. godine na Filozofskom fakultetu u Osijeku*. Filozofski fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku. Osijek: Hrvatska sveučilišna naklada, 326–364.
- Šojat, Antun. 2009. *Kratki navuk jezičnice hrvatske. Jezik stare kajkavske književnosti*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Šojat, Olga. 1962. Život i rad Ignaca Kristijanovića. *Rad JAZU*, 11, 63–114.
- Štebih, Barbara. 2005. Kajkavska gramatika Ivana Vitkovića. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 31, 329–355.

- Štebih Golub, Barbara. 2021. Paratekst u svetopisamskim prijevodima Ignaca Kristijanovića. *Kaj – časopis za književnost, umjetnost, kulturu*, 54/3–4, 59–76.
- Štebih Golub, Barbara. 2022. »Blagorečja« Ignaca Kristijanovića. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Vela, Jozo; Ivana Vrtič. 2013. *Verborum ordo mysterium*: red riječi u Kašićevu prijevodu Biblije. *Rasprave. Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 39/2, 645–673.
- Vince, Zlatko, 1974. O nekim pitanjima hrvatskoga književnog jezika u doba ilirizma. *Forum*, 13/7–8, 270–277.
- Vojnović, Tadej. 2006. Prevođenje cjelovite Biblije u Hrvata od Ćirila i Metoda do prve tiskane Biblije 1831. *Anali Zavoda za znanstveni i umjetnički rad u Osijeku*, 22, 141–153.

Mrežni izvori

<https://kajkavski.hr/>

Levaković, Rafael. 1648. *Časoslovo rimskii slavinskimъ êzikomъ povelienemъ S.G.N. Innokentie papi i. [X] vidanъ: Breviarium Romanum Slavonico idiomate iussu s.d.n. Innocentii pp. X ed / [prir. Rafael Levaković]*. Rim. <https://glagoljica.hr/?pr=iiif.v.a&id=577393> (pristupljeno 30. travnja 2023.).

Literary Kajkavian translation of the psalms from the HAZU Archives

Abstract

The subject of this paper is Literary Kajkavian translation of the psalms which are kept in the Archives of the Croatian Academy of Sciences and Arts (HAZU) under the signature IV b 15/b. This translation has been attributed to Ignac Kristijanović.

The analysis of linguistic and translational characteristics of this translation as well as comparison with Kristijanović's translation of the Book of Psalms, which is kept in the National and University Library in Zagreb, shows that this translation is to be attributed to an unknown translator.

Ključne riječi: kajkavski književni jezik, kajkavski prijevod Biblije, kajkavski prijevod psalama, Ignac Kristijanović

Keywords: Kajkavian Literary Language, Kajkavian translation of the Bible, Kajkavian translation of the psalms, Ignac Kristijanović